

DE ORGANISATIE VAN NABIJHEID ISK EN ZORG

Eva Klooster en
Ewoud Butter

DE ORGANISATIE VAN NABIJHEID ISK EN ZORG

Eva Klooster en
Ewoud Butter

Januari 2019

Colofon

© LOWAN-vo 2019

Onderzoek in opdracht van LOWAN-vo in samenwerking met PHAROS

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze opgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnames of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van LOWAN-vo.

Dit is een uitgave van:

Contactgegevens LOWAN-vo

Hariëtte Boerboom
h.boerboom@lowan.nl
www.lowan.nl
+31 (0)6 - 25 022 400

Auteurs

Eva Klooster en
Ewoud Butter

Vormgeving en drukwerkrealisatie

Franssen & Van Iersel, 's-Hertogenbosch

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	5
2	Het onderzoek	7
2.1	Toelichting op de aanpak	7
2.2	Deelnemende scholen en leerlingenpopulatie	8
3	Organisatie van zorg op de ISK's	11
3.1	Benoemde randvoorwaarden	11
1.	Deskundigheid op school	11
2.	Voldoende uren voor (zorg)coördinatie	12
3.	Team en directie betrokken bij doelgroep	13
4.	Docenten en mentoren voldoende toegerust	14
5.	Professionals uit leerling-doelgroepen	15
6.	Juiste partners aan tafel	16
7.	Beschikbaarheid van partners	18
8.	Korte lijnen met ouders, woonbegeleiding en voogden	19
9.	Veiligheid en rustige locatie	20
10.	Zorgvuldige intake	21
11.	Adequate aanpak verzuim en voortijdig schooluitval	23
4	Leerlingen	27
4.1	Leerlingen over zorg	27
1.	Geef ruimte en rust	27
2.	Gelegenheid om te vergeten en/of te praten	28
3.	Investeer in vertrouwen	28
4.	Bevorder plezier maken en samenwerken	29
5.	Stimuleer het contact met andere (Nederlandse) kinderen	29
4.2	Leerlingen die specifieke aandacht nodig hebben	29
1.	AMV's	30
2.	Leerlingen uit Eritrea	30
3.	18+	31
4.	Aandachtsgroepen volgens leerlingen	31
5	Tot slot	33
	Bijlage Gebruikte begrippen/afkortingen	36

1 | INLEIDING

In Nederland zijn er ongeveer 120 Internationale Schakelklassen (ISK's). Dit zijn speciale klassen voor jongeren tussen 12 en 18 jaar, die net in Nederland zijn of die het Nederlands niet of nauwelijks beheersen. Het gaat om leerlingen die alleen of met hun ouders naar Nederland zijn gevlucht, om kinderen van buitenlandse werknemers, maar ook om leerlingen die in het kader van gezinshereniging of -vorming naar Nederland zijn gekomen. Op een ISK ligt de focus op het leren van de Nederlandse taal, zodat de leerlingen daarna (meestal na twee jaar) kunnen doorstromen naar het reguliere (speciaal) onderwijs of de arbeidsmarkt.

Zorg

Leerlingen op een ISK hebben niet alleen goed onderwijs nodig, maar een deel van hen heeft ook behoefte aan goede zorg. Zo kan bij ISK-leerlingen om verschillende redenen sprake zijn van een verhoogd risico op het ontwikkelen van psychische problematiek door bijvoorbeeld traumatische gebeurtenissen in het verleden en de onzekere toekomst in Nederland. Volgens de Onderwijsraad is het van belang dat ISK's de problematiek van de verschillende groepen ISK-leerlingen kunnen signaleren en zo nodig specialistische hulp kunnen inschakelen. In 2017 stelde de Onderwijsraad vast dat daarvoor te weinig materiaal en nascholing beschikbaar was.¹ In datzelfde jaar constateerden LOWAN-vo en Pharos dat er onvoldoende bekend is over de zorg aan ISK-leerlingen. Dat gaat dan

bijvoorbeeld over de vraagstukken waar de scholen tegenaan lopen bij het bieden van ondersteuning en over de (zorg)partijen waarmee de scholen al dan niet naar tevredenheid samenwerken. Maar ook de zorgbehoeften van de leerlingen zelf zijn onvoldoende in beeld.

Bovenstaande constateringenvormden in 2017 voor LOWAN-vo en Pharos de aanleiding om een onderzoeksvoorstel te schrijven, gericht op het verbeteren van het zicht op ISK-vo en zorg. Doel was om via een verkennend onderzoek meer inzicht te krijgen in:

- de behoefte aan zorg van ISK leerlingen
- de vragen en dilemma's van ISK's
- de goede praktijkvoorbeelden van zorgstructuren en handelwijzen.

¹ Onderwijsraad (2017), *Vluchtelingen en onderwijs. Naar een efficiëntere organisatie, betere toegankelijkheid en hogere kwaliteit*. Den Haag: Onderwijsraad

Voor de uitvoering van het onderzoek is een externe onafhankelijke onderzoeker benaderd, met ruime ervaring met dit type onderzoek en onderwerp.² Samen met een collega-onderzoeker³ was zij in 2018 verantwoordelijk voor dit verkennende onderzoek. Door middel van interviews

met 16 professionals, 25 leerlingen en een schriftelijke enquête waaraan 69 ISK's deelnamen, vormden de onderzoekers een beeld van de huidige praktijk van het ISK-onderwijs en zorg. Voor u ligt de rapportage van de uitkomsten van het onderzoek.

LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 wordt in het kort beschreven hoe het onderzoek is uitgevoerd en wordt een schets gegeven van de scholen die hebben deelgenomen aan de enquête en hun leerlingenpopulatie.

Hoofdstuk 3 gaat over de organisatie van de zorg op de ISK's. Op grond van de enquête en interviews worden in dit hoofdstuk een aantal factoren benoemd die van invloed zijn op de mate waarin er bij de ISK's tevredenheid bestaat over de organisatie en het aanbod van de zorg.

In hoofdstuk 4 komen de leerlingen zelf aan het woord. Wat draagt volgens hen bij aan meer tevredenheid over het aanbod van zorg op ISK's? Ook worden in dit hoofdstuk de groepen leerlingen genoemd die volgens professionals en de leerlingen extra aandacht nodig hebben.

Het rapport sluit af met een 'Tot slot' in hoofdstuk 5, waarin de belangrijkste inzichten van dit onderzoek nog eens worden belicht.

² E. Klooster is een onafhankelijk onderzoeker (www.evaklooster.nl).

³ E. Butter werkt als onderzoeker en adviseur (www.ewoudbutter.nl).

2 | HET ONDERZOEK

2.1 Toelichting op de aanpak

Het onderzoek is uitgevoerd op basis van een multi-method aanpak, bestaande uit een schriftelijke enquête, interviews en observaties. Alle ISK's in Nederland zijn benaderd om deel te nemen aan de digitale enquête.

Digitale enquête

Voorafgaand aan de enquête zijn er verkennende gesprekken gehouden met professionals die werkzaam zijn op een ISK. Doel van deze gesprekken was om de haalbaarheid van de vragen uit de enquête te toetsen. De concept-vragenlijst is vervolgens besproken met de opdrachtgever en daarna getoetst met twee betrokkenen uit de praktijk.

De schriftelijke enquête is met een toelichting op het doel van de enquête door LOWAN-vo verstuurd

naar 117 ISK's. De enquête werd volledig ingevuld door medewerkers van 69 ISK's.

Interviews met professionals en leerlingen

Er hebben vijf groepsinterviews met in totaal 25 leerlingen plaatsgevonden. De leerlingen waren afkomstig uit Syrië, Irak, Eritrea, Afghanistan, Sierra Leone, Oeganda, Indonesië en Litouwen, tussen de 13 en 18 jaar oud en allemaal tussen 1 en 2 jaar in Nederland. Daarnaast zijn 16 professionals geïnterviewd over de knelpunten en goede voorbeelden van ISK's en (de organisatie van) zorg.

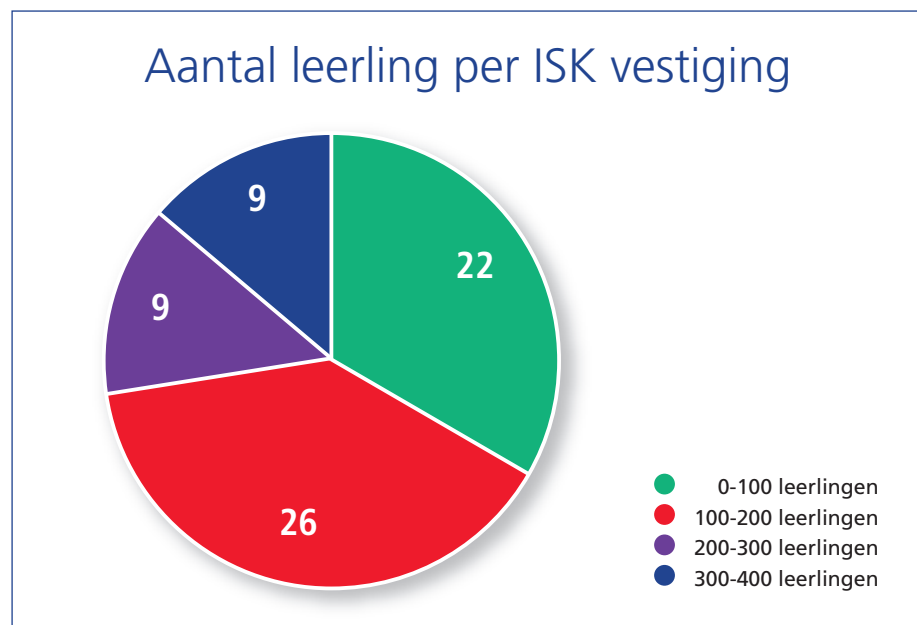
Representativiteit

De respons op de enquête met meer dan 50% reacties van de aangeschreven ISK's is relatief hoog te noemen en leidt tot een redelijk representatief beeld. Toch willen wij als het gaat om de representativiteit een kanttekening plaatsen. De ISK's die deel hebben genomen aan de enquête, hebben

uiteenlopende profielen, van zelfstandige scholen met enkele honderden leerlingen tot kleine locaties met enkele ISK-klassen gevestigd in een reguliere school. Naast verschillen in omvang tussen de scholen is er ook sprake van flinke verschillen in samenstelling van de leerlingenpopulatie en loopt de wijze waarop de scholen de zorg hebben georgani-

seerd sterk uiteen. Algemene uitspraken over alle ISK's, samenwerkingspartners e.d. doen al snel deze verscheidenheid tekort. In deze rapportage trachten wij daar zo veel mogelijk rekening mee te houden. De uitkomsten van deze enquête kunnen dan ook gezien worden als een goede indicatie van de praktijk van de zorg bij ISK's.

2.2 Deelnemende scholen en leerlingenpopulatie

Omvang van de scholen

De omvang van de ISK's die aan de enquête hebben deelgenomen loopt sterk uiteen. Negen ISK's hebben meer dan 300 leerlingen. Ruim een kwart van de locaties telt tussen 200 en 300 leerlingen, op 39% van de locaties zitten 100-200 leerlingen en op 33% zitten minder dan 100 leerlingen. Op drie locaties zitten maximaal 18 leerlingen.

Het grote verschil in het aantal leerlingen vertaalt zich ook in een grote variatie in het aantal klassen per ISK: van 2 tot 43.

Ter vergelijking: Op de website van LOWAN-vo staan 122 ISK's vermeld. Hiervan heeft 30% minder dan 50 leerlingen, 29% tussen de 50 en 100 leerlingen en 41% meer dan 100 leerlingen. In onze

enquête heeft tweederde meer dan 100 leerlingen. Dat betekent dat de grote ISK's zijn oververtegenwoordigd in deze enquête en dat de kleinere relatief zijn ondervertegenwoordigd.

Leerlingenpopulatie

Er zijn verschillende groepen leerlingen te onderscheiden zoals vluchtelingen, kinderen van arbeidsmigranten en kinderen die in het kader van gezinshereniging naar Nederland zijn gekomen. Op de ISK's die aan de enquête hebben deelgenomen, heeft gemiddeld 59% van alle leerlingen een vluchtelingenachtergrond. Wat de verdeling is van de groepen op de verschillende ISK's loopt sterk

uiteen. Op 63% van de ISK's is de meerderheid van de leerlingen vluchtelingenjongere en op 33% van de ISK's is meer dan driekwart van de leerlingen vluchteling. Op drie ISK's zijn alle jongeren vluchtelingen die met familie in Nederland verblijven.

Het percentage Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen (AMV's) varieert sterk: van 0% tot 65% per locatie. Op driekwart van de ISK's ligt het aantal AMV's onder de 25%, op een zesde van de ISK's ligt het aantal AMV's tussen de 26% en de 50% en bij ruim één op de tien ISK's wordt geschat dat meer dan de helft van het aantal leerlingen AMV is.

3 | ORGANISATIE VAN ZORG

3.1 Benoemde randvoorwaarden

De zorgstructuur op een school bestaat uit de voorzieningen binnen de school (interne zorgstructuur) en uit de samenwerking met externe (zorg)voorzieningen. In de volgende paragrafen van dit hoofdstuk staat beschreven wat volgens de ISK's goed loopt als het gaat om zorg en over welke onderdelen ISK's minder tevreden zijn. In hoofdstuk 4 komen de leerlingen aan het woord over hun ervaringen met en behoefte aan begeleiding en zorg.

1. Deskundigheid in school

Zoals eerder reeds beschreven kennen de ISK's verschillen als het gaat om de organisatie van de zorg(structuur). De meeste ISK's hebben

een Intern Zorg en Advies Team (ZAT of ook wel ondersteuningsteam genoemd)⁴. Welke partijen deelnemen aan deze overleggen verschilt per locatie, maar gebruikelijk is dat aan het intern ZAT in ieder geval de professionals deelnemen die op de school werken en die betrokken zijn bij zorg.

Uit de enquête komt naar voren dat de ISK's die het meest tevreden zijn over de zorg op school unaniem aangeven dat bij hen het overleg over zorg met interne en externe partijen goed is geregeld en dat zij de juiste zorgprofessionals in huis hebben.

Zo zijn de ISK's zeer positief over schoolartsen en psychologen die op school werken, er spreken houden en deelnemen aan een zorgoverleg. Door de korte lijnen met de schoolarts en de

⁴ Er bestaan in de praktijk verschillende namen voor de overleggen over zorg, waaronder Zorg en Advies Team (ZAT), zorgteam en Ondersteuningsteam (OT).

ISK-medewerkers kunnen leerlingen snel worden doorverwezen en hoeven leerlingen minder lang op de wachtlijsten te staan bij gespecialiseerde zorg. Uit de enquête komt naar voren dat 78% van de ISK's tevreden is over de beschikbaarheid van een schoolarts en de schoolmaatschappelijk werker. Vooral wanneer deze professionals op vaste dagen en uren aanwezig zijn op de ISK's, blijkt dit goed te werken voor alle partijen.

Er zijn ook scholen die parttime of tijdelijke contracten hebben afgesloten met specialisten als bijvoorbeeld een logopedist, Remedial Teacher (RT'er), orthopedagoog of psycholoog die zich heeft gespecialiseerd in EMDR. Verder noemen verschillende ISK's de meerwaarde van het werken met zorgprofessionals die zelf een vluchtelingenachtergrond hebben (paragraaf 5 is aan deze professionals gewijd).

Externe samenwerkingspartners die een spreekuur houden op de ISK's, worden ook positief gewaardeerd door de ISK's. Hoewel nog lang niet alle ISK's dergelijke spreekuren hebben, zijn de voorlopers met spreekuren door schuldhulpverleners, psychologen en Nidos daarover zeer tevreden. Scholen die intern korte lijnen hebben met zorgspecialisten, doordat deze op school aanwezig zijn of deelnemen aan een overleg, zijn daar unaniem tevreden over.

Een andere variant van zorg in de school is de inzet van zogenaamde 'ondersteuningsfuncties'. Op verschillende scholen zijn er medewerkers 'vrijgemaakt' voor extra ondersteuning op het terrein van begeleiding en (preventie van) zorg en uitval. Voorbeelden daarvan zijn een leerlingbegeleider, verzuimcoördinator, pedagogisch conciërge, ondersteuningsdocent, ondersteuningscoördinator, trajectbegeleider, onderwijsassistent en een vluchtelingencoördinator.

GOOD PRACTICE:

Leerlingbegeleider, de intermediair tussen leerlingen, docenten en zorg

Het Summa College in Eindhoven heeft de functie van 'leerlingbegeleider' geïntroduceerd. Deze ambulante begeleiders staan niet voor de klas, maar hebben wel contact met een vast aantal klassen. Zij zijn voor docenten en leerlingen aanspreekpunt wanneer er sprake is van onrust in de klas, spanningen of gedragsproblematiek. Zij gaan met leerlingen in gesprek en zorgen voor veiligheid en een 'time-out' voor de leerling. (Zie verder hoofdstuk 4: 'Best practices ISK en zorg')

Op een aantal ISK's zijn goede ervaringen opgedaan met het benoemen van docenten en coördinatoren die uren krijgen om het team te ondersteunen bij de zorg. Zij ondersteunen als er vragen zijn over het gedrag van leerlingen en signalen van mogelijk achterliggende problematiek.

Hoewel de genoemde ondersteuningsfuncties per locatie anders worden ingevuld, is de overeenkomst dat deze medewerkers aanwezig zijn voor zowel het onderwijzend personeel als voor de leerlingen en ouders/opvoeders. Het zijn intermediairs die inspringen op de momenten dat individuele leerlingen extra aandacht, zorg of begeleiding nodig hebben. Hierdoor worden docenten (en soms mentoren) ontlast en is er meer effectieve tijd voor onderwijs. ISK-locaties die hebben geïnvesteerd in 'extra ondersteuners' in school, zijn over het algemeen ook tevreden over de eigen zorgstructuur.

2. Voldoende uren voor (zorg)coördinatie

Bij de meerderheid van de scholen die deelnamen aan de enquête heeft een zorgcoördinator een

centrale rol in de zorgstructuur. Ondanks die centrale rol is de zorgcoördinatie bij 54% van de ISK's geen functie, maar een taak van bijvoorbeeld een docent of een mentor. Bij ongeveer 38% van de ISK's is zorgcoördinatie een volledige functie. Dat geeft in de praktijk nog wel eens problemen bij de locaties met veel leerlingen. Een van de geïnterviewde medewerkers van een ISK met meer dan 200 leerlingen, gaf aan dat het in haar geval een parttimefunctie betreft; zij is verantwoordelijk voor de gehele zorgcoördinatie en staat daarnaast ook voor de klas. Dat ervaart ze als een belemmering: "Als je de zorg goed wil doen – kun je er weinig les bij geven op zo'n grote school. Die combinatie is lastig. Het zijn ook verschillende petten en invals-hoeken."

Geïnterviewden op kleinere locaties, die zorgcoördinatie en lesgeven combineren, zijn daar juist tevreden over. Eén van hen vertelt: "Doordat ik alle klassen tenminste een keer per week lesgeef, weet ik wie ze zijn en is de drempel voor de leerlingen om mij te benaderen ook lager."

Het is voor de zorgcoördinatoren, ondanks vaak overvolle agenda's, een belangrijk streven om zoveel mogelijk beschikbaar te zijn. Dit vertellen geïnterviewde zorgcoördinatoren en komt ook naar voren uit de enquête. In de praktijk vindt de overgrote meerderheid (91%) van de ISK's de zorgcoördinator redelijk tot voldoende beschikbaar.

3. Team en directie betrokken bij doelgroep

De geïnterviewden hebben vrijwel allemaal aangegeven dat 'feeling en affiniteit met de doelgroep' bij het (ondersteunend) personeel een voorwaarde is om op een ISK kwaliteit te kunnen leveren. Een zorgcoördinator beschreef het als volgt: "Pabo-bevoegdheid of een NT2-diploma is niet genoeg. Een ISK-docent moet affiniteit hebben met deze jongeren. Culturele sensitiviteit helpt, maar het gaat om

meer. Het gaat hier niet om alleen structuur en onderwijs. Dit is een hectische omgeving, van komen en gaan. Leerlingen moeten zich hier gehoord en geborgen voelen, die basiszorg moet je kunnen bieden, ook als docent."

Een psycholoog die werkzaam is op meerdere ISK's doet een vergelijkbare constatering: "Er zijn ISK-locaties waar het niet loopt. Ik stel voor dat men eens gaat onderzoeken op die locaties in hoeverre het personeel gekozen heeft voor deze doelgroep, en wie er geplaatst is vanwege overtolligheid in het reguliere onderwijs. Dit geldt voor docenten, maar ook voor directies. Je moet op een ISK oplossingsgericht zijn en je kan er niet functioneren met een 9-5 mentaliteit."

Tegelijkertijd waarschuwen verschillende respondenten dat een te grote betrokkenheid risicovol kan zijn, zeker wanneer het om medewerkers gaat die geen vast contract hebben. Een zorgdeskundige die meerdere ISK's adviseert, stelt: "Ik zie geregeld gebeuren dat betrokken medewerkers over hun eigen grenzen heen gaan. Niet alleen omdat ze zo betrokken zijn, maar ook omdat ze bang zijn hun baan te verliezen. Aan het eind van het verhaal gebeurt het dan dat het personeel ziek wordt en de leerlingen niet geholpen worden."

Belang van betrokken en deskundige directie
Hoewel het profiel van de directeur in eerste instantie geen onderwerp vormde van de enquête of de interviews, is de rol van de directeur door respondenten zelf veel benoemd. Op ISK's waar de geïnterviewde medewerkers positief zijn over de zorgstructuur en de kwaliteit van de docenten, wordt unaniem gewezen op de kwaliteit van de eigen directeur. Naast een flexibele, open en lerende houding wordt de kwaliteit om de juiste medewerkers aan te trekken veel genoemd. "Onze directeur heeft een neus voor kansen en

voor de juiste mensen. Hij is niet bang als iemand nog niet de juiste papieren heeft wanneer hij ziet dat iemand een klik heeft met de doelgroep en bevlogenheid. Is die klik er niet, dan pas je niet in dit type onderwijs. Wij vinden het bij onze ISK heel belangrijk dat leerlingen zich gehoord en geborgen voelen.”

Verschillende respondenten leggen een verband tussen de kwaliteit en deskundigheid van directies en de kwaliteit van de zorg op ISK's. Een deskundige die ISK's adviseert op het terrein van zorg constateert dat het organiseren van een zorgstructuur nog niet bij alle scholen de prioriteit heeft gekregen omdat een deel van de locatiedirecteuren onvoldoende investeert in de passende zorg(structuur). “Voor een deel van de directeuren is de doelgroep nieuw, zij komen uit andere vormen van onderwijs waar zij soms zijn vastgelopen.”

Twee geïnterviewde externen, die werkzaam zijn op verschillende ISK's, doen vergelijkbare constatering. Een deel van de ISK's zou niet alle financiële middelen gebruiken die er zijn. “Er wordt een hoop geld binnengehaald met deze leerlingen, maar ik zie dat het geld niet bij alle ISK's wordt uitgegeven. De kwaliteit van de locaties en zorg kan echt beter... Dat betekent investeren in kennis en vaardigheden en zorgen dat de teamhoofden verantwoordelijk zijn voor de zorg.”⁵

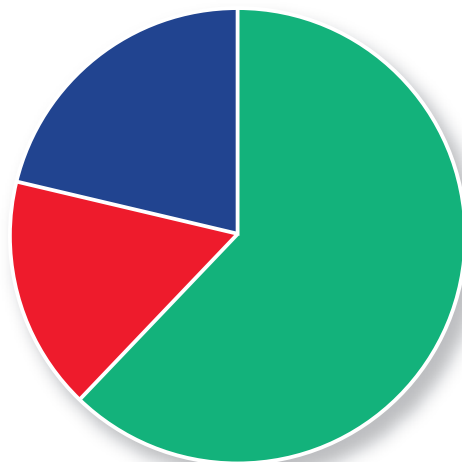
4. Docenten en mentoren voldoende toegerust

In de enquête zijn verschillende vragen gesteld over de mate waarin ISK-docenten zijn toegerust om te reageren op mogelijke problematiek van leerlingen. Een meerderheid van de geënquêteerde scholen (65%) vindt dat docenten op school de noodzakelijke ondersteuning krijgen om te reageren op leer-

lingen met gedragsproblemen. Dezelfde vraag voor psychische problematiek levert een minder positief beeld op. Op de vraag of docenten voldoende zijn toegerust om psychische problematiek bij leerlingen te herkennen, antwoordt 49% dat het docententeam 'voldoende' is toegerust en geeft 38% aan dat het eigen docententeam 'matig' is toegerust om psychische problematiek te herkennen.

Is er behoefte aan
deskundigheidsbevordering
op het gebied van zorg
voor docenten?

Daar heb ik geen zicht op 21%

Nee 17%

Ja 62%

⁵ De ervaring van deze geïnterviewde adviseur is dat veel ISK-docenten kiezen voor de school vanwege de doelgroep, terwijl sommige directeuren de functie kiezen 'ondanks de doelgroep'.

De meerderheid van de geënquêteerde scholen (62%) geeft aan behoefte te hebben aan deskundigheidsbevordering op het terrein van zorg. Vooral voor de minder ervaren medewerkers en tijdelijke krachten zou extra scholing nuttig zijn, geven verschillende scholen aan. Een vijfde van de geënquêteerde scholen antwoordt dat zij hier geen zicht op hebben.

Ook zijn er specifieke vraagstukken benoemd waarover men meer scholing zou willen. Zo noemen meerdere scholen de behoefte om beter om te kunnen gaan met leerlingen met trauma's. Dit wordt op verschillende manieren omschreven: Kennis en vaardigheden om om te gaan met "traumaverwerking", "traumaherkenning", "traumasensitief lesgeven" en "het verwerken van oorlogsverleden". Er is op dit terrein duidelijk behoefte aan deskundigheidsbevordering. In dit verband werd door respondenten onder meer gewezen op positieve ervaringen met de e-learning cursus van Augeo.

Andere onderwerpen waarover verschillende respondenten aangeven meer scholing te willen hebben zijn: Depressieve leerlingen, eengerelateerd geweld en herkenning van psychische problemen.

Ruim een zesde van de scholen (17%) geeft aan geen behoefte te hebben aan deskundigheidsbevordering voor het docententeam op het terrein van zorg. Hiervoor worden twee redenen genoemd. Enkele respondenten hebben de overtuiging dat zorg niet in een school hoeft plaats te vinden, en dat de school geen taak heeft in het doorverwijzen naar zorg. "Wij zijn een onderwijsinstelling, geen zorginstelling" antwoordt één van hen.

De tweede reden om geen deskundigheidsbevordering te willen, is de constatering dat de

ondersteuningsstructuur binnen de school voldoende is geregeld. Zo geeft een ISK-vestiging aan dat zij een GGZ-psycholoog in het team hebben waarop de docenten kunnen terugvallen. Ook zijn er scholen die aangeven aan dit onderwerp aandacht te besteden tijdens studiedagen en bijscholingen.

5. Professionals uit de leerling-doelgroepen en cultuursensitief werken

Het werken met leerlingen die nog maar net in Nederland wonen en vaak afkomstig zijn uit landen of regio's met duidelijke culturele verschillen, vraagt van professionals de vaardigheid om cultuursensitief te kunnen werken. Een kleine meerderheid (55%) van de respondenten vindt dat er op hun ISK-vestiging voldoende expertise aanwezig is wat betreft culturele en religieuze achtergronden in relatie tot zorgvraagstukken. Eén op de zes respondenten oordeelt dat deze kennis onvoldoende aanwezig is.

Enkele ISK's geven aan goede ervaringen te hebben met professionals die zelf afkomstig zijn uit vluchtelingenregio's. Zo is er een ISK-vestiging in Amsterdam die zorgmedewerkers in dienst heeft die Arabisch, Turks, Spaans of Portugees spreken en werkt een ISK-vestiging in Venlo met een schoolmaatschappelijk werker die Arabisch spreekt. Deze medewerkers worden gefinancierd met de zogenaamde VSV (Voortijdig Schoolverlaten) middelen.⁶

Andere ISK's werken naar tevredenheid samen met professionals die de talen van de leerlingen spreken of gespecialiseerd zijn in cultuursensitief werken. Zo werken enkele ISK's samen met i-psy, een GGZ-instelling die gespecialiseerd is in interculturele psychiatrie. In de omgeving van Apeldoorn werken drie ISK's met intercultureel bureau Kemi Ra samen in het project VlugThuis om de ouderbetrokkenheid te vergroten en op het Horizon College in Hoorn is het

⁶ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0038566/2018-12-15>

ongeeoorloofd verzuim teruggebracht van 40 procent naar bijna nul dankzij een intensieve aanpak, met onder meer een begeleider die Arabisch spreekt. Daarnaast is er in Hoorn ook een jongerenwerker van de Stichting Netwerk ingezet, die als verzuimmedewerker actief is en de jongeren in hun eigen taal aanspreekt. In Gorinchem wordt door de gemeente een schakelpersoon ingezet die Syrisch spreekt en gezinnen begeleidt naar hulpverlening.

Verschillende leerlingen hebben benadrukt dat zij het belangrijk vinden dat ISK-medewerkers op de hoogte zijn van de culturele verschillen als het gaat om vragen om hulp en zorg.

“Er zijn grote cultuurverschillen. Het is hier bijvoorbeeld netjes om mensen in de ogen te kijken, maar bij ons is dat juist onbeleefd. In mijn land is het taboe om je probleem te vertellen aan iemand anders. Dat doe je niet. Ik heb moeten leren dat hier wel te doen. Soms helpt het.” (Zie ook hoofdstuk 4)

6. De juiste partners aan tafel

Ruim driekwart van de ISK's heeft naast het eerdergenoemde interne zorgoverleg ook een extern ZAT- of multidisciplinair team. Aan dit overleg nemen bijvoorbeeld ook vertegenwoordigers van leerplicht, wij(k)teams, GGD, GGZ en Nidos deel. Een deel van deze externe professionals schuift alleen aan wanneer er betrokkenheid is bij individuele leerlingen. Van de vestigingen met een multidisciplinair zorgteam is 75% tevreden over het functioneren van dit team.

GOOD PRACTICE:

ISK Groningen 'intern specialisten en intensief optrekken met VO-wijteam'⁷

ISK Groningen werkt met twee overleggen, een zorgoverleg met de interne (zorg)professionals aangevuld met het VO-wijteam en een breed overleg waaraan ook woonbegeleiders en Nidos deelnemen. De vestiging is zeer tevreden over de snelheid waarmee gereageerd kan worden op zorgvragen.

Het interne team bestaat uit de ondersteuningscoördinator, de orthopedagoog, de schoolarts, de verzuimcoördinator en de teamleider ISK. Aan het overleg nemen ook leden van het VO-wijteam en leerplicht deel. Tijdens het interne overleg worden alle zorgleerlingen besproken en wordt besloten over extra begeleiding of eventuele doorverwijzing. De teamleden zijn positief over de deelname van het VO-wijteam aan het interne zorgoverleg en de nauwe samenwerking met de school.

“Het VO-wijteam is nu echt gekoppeld aan de school, we spreken elkaar wekelijks. Zij doen ontstellend veel en werken met twee maatschappelijk werkers. Wij hoeven nu niet meer uit te zoeken bij welk wijteam in de stad of regio de leerling hoort, zij gaan erop af als het nodig is. Er kan heel snel gehandeld worden. En als het misgaat met een leerling dan onderhouden zij het contact met de leerling. Sinds het wijteam, de schoolarts en de leerplicht aan ons overleg deelnemen, hebben we korte lijntjes en krijgen we alles veel sneller geregeld.”

⁷ Doel van een VO-Wijteam: Aanvullend aan de zorg in het onderwijs bieden van ondersteuning aan alle leerlingen in de school, ongeacht hun woonplaats, om schooluitval te voorkomen en een positieve ontwikkeling te stimuleren. Naast het bieden van ondersteuning om het pedagogisch klimaat te versterken. (Bron: website van De Wingerd ZML)

Het tweede overleg is breder samengesteld en vindt eveneens om de zes weken plaats. Bij dit overleg schuiven ook de externe partijen aan, zoals de mentoren van de leerlingen bij de KWE (Kleine Wooneenheid) en de voogden van Nidos. Ook wordt de gespecialiseerde zorg uitgenodigd, zoals Viyuna die ambulante jeugdzorg vanuit intercultureel perspectief biedt. “Bij dit overleg kunnen we ook de situatie van de jongeren bespreken die zelfstandig wonen. We hebben een prettige uitwisseling en bespreken bijvoorbeeld verzuim, de uitkomst van testen en praktische zaken als de schoolagenda.”

De ISK's die tevreden zijn over de samenwerking met externe (zorg)partners noemen zonder uitzondering als reden dat “de lijntjes kort moeten

zijn”. Organisaties en professionals waarmee de samenwerking goed verloopt zijn volgens de ISK's voldoende beschikbaar en reageren adequaat. Ook zijn betrokkenheid, expertise en betrouwbaarheid genoemd als redenen om tevreden te zijn over de samenwerking met externe partners.

De ISK's die minder of niet tevreden zijn over de samenwerking met externe organisaties, wijten dit voornamelijk aan te veel tijdelijk personeel, te weinig expertise, slechte communicatie, wachtlijsten en bureaucratie. Over de gehele linie zijn de geïnterviewden van de ISK's het minst positief over de samenwerking met het COA en Nidos. De vele wisselingen in personeel zijn in dit kader het meest als probleem genoemd, hoewel hier de kanttekening geplaatst moet worden dat er zeer duidelijke verschillen zijn in de tevredenheid per locatie en/of over individuele voogden (zie ook paragraaf 7).

7. Beschikbaarheid (zorg)partners

Behalve naar tevredenheid over de samenwerking hebben we ook gevraagd naar de tevredenheid over de beschikbaarheid van de zorgpartners.

Is de zorg voldoende beschikbaar voor de leerlingen met zorgvraag?

	voldoende beschikbaar	redelijk beschikbaar	onvoldoende beschikbaar
(school)arts	60%	30%	10%
jeugd GGZ	30%	36%	34%
schoolmaatschappelijk werker	50%	43%	7%
wijkteam of jeugdteam	38%	44%	18%
leerplicht ambtenaar	78%	21%	2%
Veilig Thuis	54%	33%	13%
begeleid wonen AMV	29%	48%	24%
voogden AMV	29%	40%	31%
zorgmedewerkers AZC	31%	28%	41%

Bovenstaande tabel toont aan dat de leerplicht-ambtenaar en de schoolarts positief opvallen als het gaat om hun beschikbaarheid op ISK's. De leerplichtambtenaar is volgens vrijwel alle ISK's (98%) redelijk of voldoende beschikbaar. Ook vindt de meerderheid van de ISK's (90%) de beschikbaarheid van de schoolarts (redelijk) voldoende. De ISK's die contact hebben met Veilig Thuis (organisatie die hulp biedt bij huiselijk geweld en kindermishandeling) zijn eveneens tevreden. Van de scholen die

contact hebben⁸ met Veilig Thuis vindt 87% deze organisaties voldoende of redelijk beschikbaar.

De tabel maakt eveneens duidelijk dat er ontevredenheid bestaat over de beschikbaarheid van belangrijke externe partners. Zo geeft 34% van de ISK's aan ontevreden te zijn over de beschikbaarheid van de Jeugd GGZ.

Van de scholen die contact hebben met woonbegeleiders is bijna een kwart (24%) ontevreden over de

⁸ De percentages in de tabel zijn berekend op basis van daadwerkelijke contacten tussen ISK's en de afzonderlijke externe partners. Voorbeeld: de antwoorden van ISK's die geen contact hebben met een AZC (31%) zijn buiten beschouwing gelaten bij de vraag over beschikbaarheid van de AZC-zorgmedewerkers.

beschikbaarheid van de woonbegeleiders. Uit de tabel valt verder af te lezen dat 31% van de ISK's ontevreden is over de beschikbaarheid van de voogden van AMV's (Nidos) en dat 41% ontevreden is over de beschikbaarheid van de zorgmedewerker van het AZC. De beperkte beschikbaarheid van medewerkers van deze organisaties is eveneens in de interviews als knelpunt naar voren gekomen.

8. Korte lijnen met ouders, woonbegeleiding en voogden

Op het moment dat scholen besluiten om voor een leerling een 'zorgtraject' in te zetten, zal er contact opgenomen worden met de ouders of verzorgers van de leerling. Ruim tweederde van de ISK's geeft aan tevreden te zijn over het contact met migrantenouders en het betrekken van deze ouders bij de zorg op school.

Over het contact met ouders van vluchtelingenkinderen over de zorg op school bestaat iets minder tevredenheid. Een kwart van de ISK's is daar niet tevreden over.

Iets meer dan de helft van de ISK's die deelnam aan de enquête vindt dat het goed lukt ouders bij de uitvoering van het individueel zorg-handelingsplan te betrekken. Ouders zijn wel betrokken, maar taalproblemen kunnen lastig zijn, net als angst voor stigma bij ouders in geval van (psychische) hulpverlening.

Relatief veel onvrede bestaat er over het contact met de voogden van de AMV's: 32% van de ISK's is daar niet tevreden over en 27% is wel tevreden. In de vorige paragraaf kwam al aan de orde dat personeelsswisselingen en bureaucratie door veel geïnterviewden als knelpunten zijn benoemd. Een coördinator van een ISK vertelt over haar jarenlange ervaring met Nidos:

"Het zijn veel jonge mensen. Ze hebben weinig contacturen met leerlingen en daardoor hebben ze weinig mogelijkheden om een band op te bouwen. Dus op momenten dat ze streng moeten zijn, kun-

nen ze dat niet want ze moeten de band goed houden. Er is weinig tijd voor een herstelgesprek als het een keer escaleert, en daarom handelen ze liever niet en zijn ze ook liever niet streng."

Uit de analyse van de interviews en enquête komt naar voren dat de onvrede over de samenwerking met voogden het sterkste is op de scholen met een relatief laag percentage AMV's. Over het algemeen geldt dat hoe meer AMV's er op een ISK zitten, hoe groter de tevredenheid van de ISK's is over de samenwerking met de voogden. Zo vertelt een zorgcoördinator van een grote ISK-vestiging:

"Ik heb veel verschillende goede voogden getroffen. Ik kreeg steeds gemakkelijk contact met ze. Er is altijd sprake geweest van goede samenwerking. Ik vind dat je als zorgcoördinator daarin ook moet investeren. Bij de intake moeten ze aanwezig zijn. Dat vraag ik dan. Dat is het moment waarop je een eerste contact moet leggen. Ik vraag ze dan zoveel mogelijk contactgegevens op te schrijven. Ik wil weten hoe en wanneer ze bereikbaar zijn. Vervolgens probeer ik goed contact te houden. Ze moeten ook bij rapportbesprekingen zijn. Wanneer het niet goed gaat, zie ik ze vaker, soms veel vaker."

Over de samenwerking met woonbegeleiders van de AMV's is een kwart van de ISK-vestigingen tevreden en ruim een vijfde ontevreden. Opvallend veel kritische opmerkingen worden gemaakt over de praktijk van het zelfstandig wonen. Voor dit onderzoek zijn twee ervaren psychologen geïnterviewd die los van elkaar dezelfde observaties hebben. Zij waarschuwen dat het onverantwoordelijk is dat jongeren van 15 of 16 jaar terechtkomen in een KWE. Zij signaleren dat het aantal begeleidingsuren te minimaal is, jongeren worden te veel aan hun lot overgelaten. Een psychologe: "Ik signaleer dat leerlingen die in een KWE terecht komen dat even zien als een promotie. Ze krijgen een beetje geld en er wordt minder op ze gelet. Maar

het gaat om kinderen van 15 of 16 jaar. Dat kan eigenlijk niet. We zouden gezinnen moeten zoeken rondom de school.”

Een tweede psychologe wijst erop dat het zelfstandig wonen, gebrek aan begeleiding en de onzekerheden over de toekomst maken dat zelfstandig wonende jongeren opstandig kunnen worden. Niet zozeer het verleden, alswel het heden is daarvan de oorzaak, is haar analyse.

“De kinderen zijn vaak bij gezonde ouders geboren, maar ze vertonen onthecht gedrag door de onveilige situatie waarin ze nu zitten. Ze hebben veel basisveiligheid gehad. Het gaat nog goed omdat kinderen heel veerkrachtig zijn.”

Verder geven zij aan dat de begeleiding te weinig ‘mag’ (niet in de kamer komen bijvoorbeeld) en dat de communicatie tussen de begeleiding en school vaak te wensen overlaat.

Een geïnterviewde psychologe die al vele jaren samenwerkt met meerdere ISK’s concludeert dat leerlingen er veel baat bij hebben wanneer de lijnen tussen de school en de KWE zeer kort zijn. Een vaker genoemde voorwaarde (zie ook paragraaf over verzuim) is dat er direct contact wordt opgenomen wanneer leerlingen niet op tijd of niet op school komen. Verder is een voorwaarde voor goede begeleiding, volgens de psychologe, dat de begeleiders van de KWE’s met enige regelmaat langskomen op de scholen.

9. Veiligheid en rustige locatie

Een onderwerp dat eveneens niet behoorde tot de onderzoeksonderwerpen, maar naar voren komt uit vooral de interviews is de relatie tussen het gebouw en het welbevinden van ISK-leerlingen. Zowel

professionals als leerlingen hebben dit onderwerp geagendeerd. Door de meerderheid van de geïnterviewde leerlingen is gewezen op het belang van rust in een gebouw. Leerlingen beschrijven dat zij het vaak ‘druk hebben in hun hoofd’, een gehorig gebouw en kantine verergeren die problemen vertellen de leerlingen (zie ook hoofdstuk 4).

ISK-onderwijs kan plaatsvinden in het gebouw van de moederschool of op een aparte ISK-locatie. Dit heeft voor- en nadelen voor de zorg en het welbevinden van leerlingen, zo blijkt uit interviews met professionals en leerlingen. Voordelen van gedeelde huisvesting zien geïnterviewde professionals vooral in het delen van de zorgstructuur en zorgprofessionals binnen een gebouw.

Over de vraag of de gedeelde locatie ook voor leerlingen een voordeel is, wordt verschillend gedacht door professionals. Een zorgcoördinator van een grote ISK met een eigen locatie beschrijft de voordelen daarvan als volgt: “Voorheen zaten we gemengd met vmbo/kader. We dachten dat dat beter zou zijn voor de integratie. Maar dat liep niet goed. Onze kinderen werden geplaagd en uitgedaagd en waren niet assertief genoeg.⁹ Het was voor hen niet veilig genoeg. Zeker voor vmbo lijkt me dat niet handig. Met havo- en vwo-leerlingen zou die aansluiting gemakkelijker kunnen verlopen. Sinds we in een apart gebouw zitten, kunnen we een veilige, gezellige wereld creëren. Na een veilige start kunnen we ze voorbereiden op een vervolg en verdere integratie.”

Heeft een ISK een eigen locatie, dan is veel afhankelijk van de kwaliteit van de locatie. Een vaker geschetst nadeel van een (kleine) ISK op een aparte locatie is dat deze in de praktijk vaak in

⁹ Om ISK-leerlingen sociale competenties te leren en weerbaarder te maken, werd enkele malen het programma Rots en Water door respondenten genoemd.

een mindere conditie verkeert. Een deskundige die op verschillende ISK's werkt beschrijft dat zelfstandige ISK's vaak in verouderde en slecht onderhouden gebouwen zijn gehuisvest zonder voorzieningen die in het reguliere onderwijs wel aanwezig zijn, zoals bijvoorbeeld een digibord. Zij zegt daarover: "ISK-leerlingen worden op die manier niet alleen apart gezet, maar aan hen wordt ook zichtbaar minder geld en aandacht besteed dan aan de overige leerlingen. Dat geeft volgens haar een slecht signaal aan zowel de docenten als de leerlingen dat niet alleen van invloed is op de kwaliteit van het onderwijs, maar ook op het gevoel bij leerlingen en docenten om gezien en erkend te worden."

10. Zorgvuldige aanmelding en intake

In verschillende interviews met professionals en leerlingen wordt het belang van een goede en zorgvuldige aanmelding en intake benadrukt. Een deskundige die verschillende ISK's ondersteunt op het gebied van zorg zag het geregeld misgaan wanneer hiervoor te weinig tijd werd vrij gemaakt. Problemen werden dan eerder over het hoofd gezien of onderschat. "Zodra je geen uitgebreide intake doet, iedereen aanneemt en belemmeringen niet tijdig signaleert, is de kans op

voortijdige uitval groter," stelt ze. Zij benadrukt dat er bij intakegesprekken niet alleen ouders of voogden aanwezig moeten zijn, maar ook een tolk. Daarnaast zou een leerling de eerste 6-12 weken uitvoerig gevolgd en gemonitord moeten worden, opdat het aanbod in die tijd zo passend mogelijk gemaakt kan worden. Het is volgens deze deskundige van belang ouders en voogden goed voor te lichten over en te betrekken bij de beslissingen die tijdens of naar aanleiding van een intake genomen worden. Bijvoorbeeld wanneer besloten wordt te adviseren een kind naar het speciaal onderwijs te verwijzen, is het van belang de ouders goed te informeren over de beweegredenen hiervoor.

Een orthopedagoog signaleert dat de IQ-testen die tijdens de intake gebruikt worden, niet altijd voor alle leerlingen geschikt zijn. Zij wijst erop dat de testen vaak vanuit een sterk westers referentiekader zijn opgesteld en bijvoorbeeld uitgaan van plaatjes die door kinderen met een niet-westerse achtergrond niet altijd herkend worden of een andere betekenis of associatie oproepen. Dat is bijvoorbeeld een handicap wanneer plaatjes in een IQ-test in een bepaalde volgorde gelegd moeten worden.

GOOD PRACTICE:
Intakegesprek

Een zorgcoördinator van de ISK in Dordrecht met meer dan 200 leerlingen geeft aan minimaal een uur te besteden aan een intakegesprek: "Ik probeer dan zoveel mogelijk te weten te komen en antwoord te geven op vragen als: 'Waar komt het kind vandaan', 'wat is de situatie van de ouders', 'wat voor vlucht heeft het kind achter de rug', 'met welk programma moet het kind starten?' Het is de kunst de juiste vragen te stellen. Ik vraag bijvoorbeeld ook naar hobby's, toekomstplannen en ik vraag de ouders om het karakter van het kind te beschrijven. Ik informeer naar gezondheid, gezinssituatie en ik vraag ook naar de vlucht en eventuele trauma's, maar daar ga ik op dat moment nog niet op in."

Ik laat het kind even lezen en schrijven. Ik heb een test waarbij je alle talen in de wereld kunt checken. Ik laat ze dan in de eigen taal lezen en schrijven. Wanneer ze geen taal kunnen lezen en schrijven – dan meld ik ze direct bij een zorggroep aan. Het kind krijgt dan extra zorg en begeleiding. Daarnaast geef ik een rondleiding. Mijn verslag komt in het leerlingvolgsysteem, maar ik zet niet alles in het systeem – sommige informatie vind ik te privacygevoelig. Ik stuur alle docenten een mailtje waarin ik de leerling introduceer en ook praktische informatie geef. Achtergrondinfo is alleen toegankelijk voor de mentor en voor docenten die lesgeven aan de leerling. Het is veel werk, maar een zorgvuldige intake kan later problemen voorkomen of helpen sneller een oplossing te zoeken voor een bepaald probleem."

Een ISK uit Den Haag volgt een leerling de eerste zes weken intensief door gesprekjes met de mentor/leerling te plannen. Daarop volgt meestal een bespreking met de mentor en zorgcoördinator, om te zien of leerlingen extra hulp nodig hebben en of deze hulp intern of extern beschikbaar is. Later in het jaar gebeurt dat nog een keer.

Ook leerlingen adviseren om de tijd te nemen voor de intake aan het begin van het schooljaar. Een Syrisch meisje (18) dat de ISK net verlaten heeft: "Je hebt op een ISK veel verschillende leerlingen met een eigen achtergrond. Daar moet je meer rekening mee houden dan nu gebeurt. Het gaat om maatwerk. De leraren zouden aan het begin van het jaar eigenlijk een goed gesprek moeten voeren met iedere leerling, zodat ze weten wat onze achtergrond is. Sommigen hebben bijvoorbeeld al de middelbare school in het land van herkomst gevolgd, maar er zijn ook kinderen bij ons in de klas die nog nooit naar school zijn geweest en niet weten wat het is en wat er van hen verlangd wordt."

GOOD PRACTICE:

Positief pedagogisch klimaat

“Het is belangrijk dat iemand je positief aanmoedigt en zegt dat je goed bezig bent. Dat doen ze op deze school.” (Leerlinge uit Irak)

Op het Summa Plus in Eindhoven wordt veel aandacht besteed aan een positief pedagogisch schoolklimaat. Dat doet de school op verschillende manieren.

Allereerst wordt het pedagogisch klimaat ieder jaar aan het begin van het schooljaar uitgebreid besproken. Er wordt bijvoorbeeld stilgestaan bij de wijze waarop medewerkers elkaar en leerlingen aanspreken. Een conciërge die bijvoorbeeld een afwezige leerling belt, vraagt niet “waar ben je”, maar zegt “we missen je”. Verder wordt tijdens sollicitatiegesprekken gecheckt of een sollicitant zich kan vinden in een positieve, de-escalerende en ondersteunende vorm van lesgeven.

Tot slot wordt er veel aan teambuilding gedaan met leerlingen onderling maar ook met begeleiders. Dat helpt om te zorgen voor een veilig klimaat. Dat doet de mentor veelal in samenwerking of afstemming met de leerlingbegeleider.

11. Adequate aanpak verzuim en voortijdige schooluitval

Uit de interviews en enquête komt verzuim als een van de belangrijkste vraagstukken op veel ISK's naar voren. Gevraagd naar de groepen die opvallen in het kader van verzuim, noemen veel geïnterviewden in eerste instantie leerlingen die in KWE's wonen en leerlingen uit Eritrea. Wanneer gevraagd wordt naar de voortijdige uitval noemen geïnterviewden op de eerste plaats de leerlingen die anal-

fabeet zijn en/of leerlingen die laag opgeleid zijn. Daarnaast worden in het kader van voortijdig schooluitval opnieuw de Eritrese leerlingen genoemd, gevolgd door Syrische leerlingen, AMV's, leerlingen met psychische problemen, leerlingen zonder status en Poolse leerlingen.

Uit de interviews maken we op dat de tevredenheid over de preventie en aanpak van verzuim per school sterk verschilt. De tevreden scholen hebben een sterke interne zorgstructuur en hebben daarnaast de eigen verzuimregistratie op orde, hebben heldere afspraken over melding bij leerplicht en bij verzuim is sprake van snelle communicatie met ouders en verzorgers.

Andere ISK's geven aan dat zij nog zoekende zijn als het gaat om preventie en de aanpak van verzuim. Zij wijzen daarbij op de problemen van de leerlingen, die achter het verzuim van de leerlingen schuilgaan. Zij geven aan dat veel van deze jongeren en zeker jongeren uit Eritrea, niet bekend zijn met een leercultuur. Meer in het algemeen dragen veel ISK-leerlingen zorgen met zich mee, waaronder zorgen over de eigen toekomst, zorgen over familie in het thuisland of over de ouders in Nederland.

De zorgcoördinator van een school van ongeveer 200 leerlingen vertelt het volgende over verzuim op haar school: “Kinderen komen net in Nederland, soms uit landen waar geen leerplicht was of die niet gehandhaafd werd, zoals in Syrië en Eritrea. Tijd heeft voor sommige van deze kinderen een andere betekenis. Dat geldt bijvoorbeeld in Syrië. Kinderen met die achtergrond gaan naar de tandarts en blijven dan de hele dag weg. Kinderen zijn vaak ook thuis nodig – bijvoorbeeld om als tolk te fungeren voor hun ouders. Dat is begrijpelijk, maar niet bevorderlijk voor hun opleiding. De aanpak van verzuim is bij ons wel een probleem. We hebben een strafklas gedaan voor kinderen die te

laat kwamen. Dat werd allemaal geregistreerd, maar of dat hielp? We zijn nog zoekende.”

Een collega van een andere grote ISK-vestiging heeft vergelijkbare ervaringen: “Wanneer een kind vaak absent is, is dat vaak een signaal dat er iets aan de hand is. Veel ouders zijn bijvoorbeeld depressief, omdat ze de hele dag zitten te nikszen. Ik spreek om de week met het schoolmaatschappelijk werk om bij de familie langs te gaan en te kijken wat er aan de hand is en of er iets gedaan kan worden. Bij de intake krijgen ze van mij het rooster en dat bespreek ik dan uitgebreid. Ik benadruk dan ook de leerplicht en dat dat gecontroleerd wordt. Als er ernstig verzuim is, dan is er ook echt wat aan de hand. Dan is het geen flauwekulletje.”

Alle ISK's herkennen dat verzuim bij ISK-leerlingen een probleem kan vormen en dat de aanpak van verzuim veel aandacht vraagt. Toch hebben een aantal ISK's opvallend goede resultaten behaald met de preventie en aanpak van verzuim. Hieronder twee positieve voorbeelden:

GOOD PRACTICE:

Leerlingen kennen en direct reageren

ISK Groningen heeft in relatief korte tijd een effectieve aanpak van verzuim neergezet. De school wist binnen een jaar (2016/17 – 2017/18) het ongeoorloofd verzuim met 67% te verminderen. Daar waren volgens de betrokkenen een paar dingen voor nodig:

- een betrokken verzuimcoördinator
- een nieuw verzuimprotocol
- een 'directeur die wilde doorpakken'.

Het begon allemaal bij de directeur, die een oud-medewerkster van een Rebound-instelling

aannam. “Zij had de juiste bevologenheid en betrokkenheid bij de leerlingen,” vertelt de directeur. Alle 250 leerlingen kent de verzuimcoördinator inmiddels bij naam. Wanneer een leerling niet op school verschijnt, krijgen de ouders of verzorgers direct een telefoontje. De mentoren moeten iedere dag beginnen met het doorgeven van de absenties. In de tijd van het 'oude' verzuimbeleid vulden de mentoren aan het einde van de week in welke leerlingen (hoeveel uur) geoorloofd of ongeoorloofd hadden verzuimd. Dat was onpraktisch en er werd te laat gereageerd. In het nieuwe protocol staat de afspraak dat de mentoren iedere ochtend binnen een kwartier de absenties doorgeven en dat de verzuimcoördinator direct belt naar ouders of begeleiders. “Het is lik op stuk. Ze geeft ook alles door aan de ondersteuningscoördinator, en aan de schoolarts indien nodig. Ze is streng en heel pedagogisch.”

De kern van de aanpak lijkt voor de hand liggend: Alle individuele leerlingen kennen, zo snel mogelijk reageren en heel heldere afspraken maken over verzuimmeldingen. In het schooljaar 2017- 2018 is een nieuwe groep leerlingen vanaf het begin van het schooljaar gestart met het verbeterde verzuimbeleid. Van deze groep zijn niet alleen de verzuimcijfers beter dan de voorgaande groepen, ook presteerde de groep opvallend beter.

GOOD PRACTICE:

Groepsapp met woonbegeleiders en ISK

Naar school gaan en op tijd komen is voor de ISK-leerlingen die zelfstandig wonen vaak een opgave omdat de diensten van de woonbegeleiders vaak in de middag starten. Bij een KWE in Arnhem blijven de woonbegeleiders regelmatig slapen en onderhouden de woonbegeleiders dagelijks contact met de school. De begeleiders zitten in een groepsapp met mentoren. Komen de leerlingen te laat of verschijnen zij niet op school, dan wordt dit direct gemeld in de groepsapp van de begeleiders en de ISK. Er zijn meerdere ISK's die gebruik maken van de groepsapp met woonbegeleiders voor het contact over verzuim. Deze ogenschijnlijk simpele oplossing draagt bij aan het verminderen van verzuim, doordat de leerlingen beter worden gevolgd en mede doordat woonbegeleiders sneller tot actie overgaan.

4 | LEERLINGEN

4.1 Leerlingen over begeleiding en zorg

In het kader van het onderzoek hebben vijf groepsinterviews met in totaal 25 leerlingen van drie verschillende ISK's plaatsgevonden. De leerlingen, jongens en meisjes, waren afkomstig uit Syrië, Irak, Eritrea, Afghanistan, Sierra Leone, Oeganda, Indonesië en Litouwen, 13-18 jaar oud en allemaal 1-2 jaar in Nederland. De leerlingen zijn anoniem geïnterviewd. We hebben ze niet naar hun naam gevraagd, maar wel naar hun leeftijd, land van herkomst en hun verblijfsduur in Nederland.

Tijdens de gesprekken hebben we de leerlingen als adviseur aangesproken. Dat deden we bijvoorbeeld door ze te vragen wat zij zouden doen om de zorg aan leerlingen op ISK's te verbeteren wanneer ze directeur van de school zouden zijn of minister van onderwijs. Uit de aanbevelingen van de

leerlingen kunnen we er een aantal destilleren die voor deze leerlingen samenhangen met tevredenheid over de organisatie en het aanbod van de zorg. Dit zijn:

1. Geef ruimte en rust
2. Bied de gelegenheid om te vergeten en/of te praten
3. Investeer in vertrouwen
4. Bevorder plezier maken en samenwerken
5. Stimuleer het contact met andere (Nederlandse) kinderen

1. Geef 'ruimte' en rust

Veel leerlingen geven aan dat zij zelf of hun klasgenoten door het leed dat ze hebben meegemaakt 'weinig ruimte in hun hoofd' hebben. Die ruimte hebben ze nodig om nieuwe dingen te leren.

"Veel leerlingen hebben veel problemen gezien. Ze hebben veel problemen meegenomen, veel

problemen in hun hoofd en weten weinig, maar hebben geen ruimte en tijd in hun hoofd om te denken en nieuwe dingen te leren."

(Jongen uit Eritrea)

De behoefte aan ruimte in het hoofd komt op allerlei manieren terug en vertaalt zich ook in een behoefte aan fysieke ruimtes op school waar het rustig en stil is. Leerlingen van verschillende ISK's geven aan dat ze het belangrijk vinden wanneer er op school ruimtes zijn waar het rustig is.

"Het is goed om plekje op school te hebben waar het rustig is. Zodat het rustiger in je hoofd is. Het zou fijn zijn wanneer de kantine een stuk rustiger zou zijn." (Meisje uit Irak)

2. Bied de gelegenheid om te vergeten en/of te praten

Leerlingen zijn ambivalent over de wijze waarop zij zelf of hun medeleerlingen het beste met hun problemen om kunnen gaan. Sommigen geven aan alles te willen vergeten, anderen denken dat dat niet kan. Een Syrisch meisje:

"Je moet proberen de vervelende dingen te vergeten. Je moet proberen alleen de mooie dingen te herinneren."

Een meisje uit Sierra Leone:

"Sommige mentoren willen je helpen te vergeten, maar dat werkt niet. Het gaat niet weg, het is belangrijk dat een mentor dat beseft. Mensen zeiden dat ik alles moest vergeten, maar dat lukte niet. Het gaat erom dat ik sterker ben, zodat ik om kan gaan met wat ik heb meegemaakt."

Enkele leerlingen zijn ervan overtuigd dat het goed is te praten met andere leerlingen, eventueel in speciale lessen.

"Soms zijn kinderen boos. Ik denk dat die boosheid ook met privéproblemen te maken heeft. Daar moeten ze dan over praten."

"Er zouden extra lessen georganiseerd moeten worden om over dit soort dingen te praten."

Maar een Syrisch meisje gelooft niet dat het gaat helpen om met elkaar in de klas over problemen te praten.

"De hele tijd met andere kinderen praten die ook problemen hebben helpt niet altijd. Het lost niet altijd problemen op, het kan ook een optelling van zorgen worden. Dan heb je na een gesprek behalve je eigen zorgen ook de zorgen van iemand anders. Daarvoor heb ik geen ruimte in mijn hoofd."

3. Investeer in vertrouwen

Veel leerlingen geven aan vooral behoefte te hebben aan een omgeving waarin ze gehoord, gezien en vertrouwd worden.

"In een perfecte school hebben docenten vertrouwen in de leerlingen", zei een meisje uit Syrië.

Dat vertrouwen is ook nodig om een band met de leerlingen op te bouwen, zodat ze zich vrij voelen om hun verhaal te vertellen.

"Het is belangrijk dat er iemand is die naar je luistert. Die kan niet alle problemen oplossen. Meneer Waldo [vertrouwenspersoon] houdt de geheimen vast. Hij is heel lief en hij houdt alle geheimen echt vast." (Jongen uit Afghanistan)

Sommige leerlingen geven aan dat dit vertrouwen er niet meteen is, maar dat het tijd kost een vertrouwensband op te bouwen.

"Eritrese jongens vertrouwen anderen niet snel. We zijn net leeuwen. We kijken en observeren eerst een tijd voordat we mensen vertrouwen en op ze afstappen. Je moet eerst even wennen voordat je open staat voor vertrouwelijke gesprekken." (Jongen uit Eritrea)

4. *Bevorder plezier maken en samenwerken*

Veel leerlingen geven aan dat ze ook behoefte hebben aan luchtigheid. In de woorden van een meisje uit Sierra Leone: *“We hebben behoefte om leuke dingen te doen en plezier te maken. Dat geeft ruimte in ons hoofd.”*

Ook zijn er leerlingen die aangeven dat leuke activiteiten kunnen bijdragen aan de band tussen leerlingen onderling.

“Dat helpt tegen eenzaamheid, maar maakt het ook gemakkelijker hulp te zoeken of elkaar te wijzen op de mogelijkheid van hulp en het delen van goede ervaringen.” (Meisje uit Irak)

De leerlingen geven als voorbeeld sportdagen, feestjes en uitstapjes.¹⁰ Dit soort activiteiten hoeven niet altijd groots te worden opgezet.

“Onze mentor organiseerde dit soort activiteiten op eigen initiatief. Ze heeft ons meegenomen naar de Hema om wat lekkers te eten en naar de bibliotheek. Ze heeft dat uit eigen zak betaald.” (Meisje uit Syrië)

Plezier maken en een betere band met je klasgenoten opbouwen kan ook tijdens de lessen, vinden enkele leerlingen. Ze doen de aanbeveling meer gebruik te maken van werkvormen waarmee leerlingen gestimuleerd worden om samen te werken.

5. *Stimuleer het contact met andere (Nederlandse) kinderen*

Tijdens bijna alle gesprekken gaven de leerlingen aan behoefte te hebben aan contacten met andere leeftijdsgenoten om ervaringen uit te wisselen en plezier te maken.

“We hebben geen geld nodig, we hebben contacten nodig. Niet alleen met oude mensen, maar ook met jonge mensen.” (Jongen uit Afghanistan)

In het bijzonder bestaat er behoefte aan contact met kinderen die al veel langer of vanaf hun geboorte in Nederland wonen.

“We zouden veel vaker Nederlandse kinderen willen ontmoeten om met ze te praten en te chillen.” (Jongen uit Eritrea)

“Ik zou wel meer met Nederlandse kinderen willen praten. Ik ga nu iedere vrijdag naar tennis en hoop daar meer Nederlandse kinderen te leren kennen.” (Meisje uit Syrië)

Een enkele leerling geeft aan dat contacten ook nuttig kunnen zijn om vooroordelen weg te nemen en discriminatie te voorkomen.

“Contact met Nederlandse jongeren zou ook goed zijn zodat ze onze verhalen horen. Wanneer we met ze kunnen praten, snappen ze ons beter en hebben ze minder vooroordelen. We horen nu vaak: Jij bent een vluchteling, jij moet terug. Als ze ons leren kennen, is er ook minder discriminatie.” (Jongen uit Afghanistan)

4.2 *Leerlingen die specifieke aandacht nodig hebben*

Op een ISK zitten leerlingen uit diverse landen met uiteenlopende achtergronden en zorgvragen. We hebben in de enquête en aan de leerlingen gevraagd welke groepen leerlingen meer zorg nodig hebben dan nu beschikbaar is. De volgende specifieke doelgroepen, die elkaar soms overlappen, worden door de ISK's meermalen genoemd: Leerlingen uit Eritrea, laagopgeleide en analfabete leerlingen, AMV's, Syrische leerlingen, 18+, Oosteuropese leerlingen, ongedocumenteerde, uitgeprocedeerde leerlingen en meisjes.

¹⁰ In de enquête werd in dit verband het naschoolse programma *Playing for Success* een paar keer aanbevolen.

Deze groepen worden ook genoemd in de gesprekken die we met professionals hebben gevoerd. Drie groepen lichten we er uit die het vaakst worden genoemd: Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen (AMV's), leerlingen uit Eritrea en 18+.

1. AMV's

De Alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV's)¹¹ worden vaak genoemd als een extra kwetsbare groep, onder andere vanwege het gebrek aan netwerk en gemis van familie. Expertisecentrum Pharos wijst erop dat AMV's tegelijkertijd vaak beschikken over grote veerkracht. Zij pleiten ervoor om bij het bieden van begeleiding en zorg niet alleen de risicofactoren, maar juist ook de beschermende factoren te signaleren en te versterken. "De kern hiervan is het zich niet (te snel) richten op het traumatische verleden, maar eerder juist op het verkleinen van de huidige psychosociale nood en de context gerelateerde problemen. Het creëren van veiligheid en stabiliteit heeft prioriteit en vormt de basis."¹²

Een medewerker van een middelgroot ISK ervaart dat de aandacht voor AMV's van diverse kanten tekort schiet: "De voogden hebben vaak te weinig tijd voor de AMV's. De uren die ze hiervoor hebben zijn te beperkt. Met de woonbegeleiders moeten de AMV's geluk hebben. Als ze pech hebben treffen ze iemand die moeilijk te bereiken is of handelingsverlegen is in de omgang met AMV's. Aanvullende zorg wordt vaak maar beperkt beschikbaar gesteld. Wanneer een AMV nog geen

status heeft, is er nog minder zorg beschikbaar. Dit terwijl er juist dan bovengemiddeld veel zorg nodig is."

2. Leerlingen uit Eritrea

In de interviews wordt ook vaak aandacht gevraagd voor leerlingen uit Eritrea. Het gaat om een groep die ook volgens een recent rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) speciale zorg nodig heeft. Ze komen uit een dictatoriaal land dat enorm verschilt van Nederland en hebben vaak veel meegemaakt tijdens hun vlucht. Het SCP signaleert mede hierdoor ook een forse kloof tussen wat statushouders uit Eritrea verwachten van instanties en vrijwilligers en hoe deze instanties en vrijwilligers op hun beurt oordelen over de kenmerken en het gedrag van de Eritrese statushouders. Het SCP schrijft: "Hier lijkt sprake te zijn van een diep misverstand. Eritreeërs zien hun behoefte aan ondersteuning niet beantwoord, en onder instanties ontstaat het beeld van een passieve, weerbarstige en moeilijk te activeren groep. Dit brengt het risico met zich mee dat Eritreeërs onvoldoende worden bereikt door beleid en daar steeds minder vertrouwen in stellen, met als mogelijk gevolg dat ze hun toevlucht zoeken tot contacten uit de herkomstgroep, die mogelijk evenmin goed geïnformeerd zijn."¹³

Een ondersteuningscoördinator zegt over de leerlingen uit Eritrea: "Deze leerlingen springen er wat mij betreft echt uit. Ik voorzie problemen wanneer er voor deze leerlingen weinig wordt

¹¹ AMV's zijn kinderen die zonder ouders of voogd in Nederland asielaanvragen. Zij krijgen een voogd via de stichting Nidos toegewezen. De voogd helpt het kind tijdens de asielprocedure. Ook ziet hij toe op de opvoeding en verzorging. Dit kan zijn in een noodopvang, AZC, woongroep of pleeggezin.

¹² Schie, R.M. en Muijsenbergh, M.E.T.C. van den (2017). *Psychische problematiek bij vluchtelingenkinderen en -jongeren*. Utrecht: Pharos.

¹³ Sterckx, L., Fessehazion, M. m.m.v. Bet-El Teklemariam (2018). *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland*. Den Haag: SCP

gedaan. Er is een te grote groep die geen startkwalificatie haalt omdat zij niet goed kan leren, maar zich wel moet kunnen ontwikkelen. Daarvoor moeten op zijn minst maatwerktrajecten ontwikkeld worden.”

3. 18+

Uit de enquête blijkt dat er op veel ISK's zorgen zijn over de positie van 18+ leerlingen. Het gaat om leerlingen die vaak nog wel onderwijs, begeleiding en zorg nodig hebben, maar niet meer leerplichtig zijn. Het verzuim onder deze leerlingen is volgens diverse ISK's relatief hoog.

Volgens de Leerplichtwet uit 1969 zijn jongeren tussen de 5 en 18 jaar verplicht om onderwijs te volgen, totdat ze een startkwalificatie hebben. Dit geldt ook voor jongeren die (nog) geen verblijfsstatus hebben. Na hun 18^e krijgen jongeren die statushouders zijn, en geen onderwijs volgen op een ISK of een reguliere school, te maken met de verplichtingen die voortvloeien uit de Wet Inburgering.

Jongeren die na hun 18^e (nog) geen verblijfsstatus hebben en niet leerplichtig meer zijn, dreigen in een zwart gat te vallen, maar ook jongeren die wel statushouder zijn en nog geen diploma hebben, zijn volgens diverse ISK's kwetsbaar. Er wordt onder andere gesignaleerd dat sommige van deze jongeren eerder stoppen om voor ouders en familie inkomsten te verwerven, dat er geregeld meiden zijn die afhaken omdat ze gaan trouwen en dat er diverse jongeren in deze categorie zijn die verslaafd raken aan drank en/of drugs.

LOWAN-vo doet op haar website een oproep aan de aangesloten scholen om een leerling die 18 jaar wordt, niet uit te schrijven. “De school is een verplichting aangegaan en mag een leerling pas uitschrijven als een volgende school deze heeft ingeschreven. Bovendien is er sprake van een VSV¹⁴ als de leerling langer dan 1 jaar in Nederland is. Ook een 18+ leerling kan aangenomen worden, mits hij niet illegaal in Nederland verblijft. Alle regelingen zijn van toepassing.”¹⁵ Bovendien verzoekt LOWAN-vo scholen dringend om een 18-jarige leerling op te nemen wanneer deze elders al is begonnen aan het ISK-traject, maar dit door verhuizing niet heeft kunnen afmaken.

Een belangrijke rol is ook weggelegd voor de gemeenten wanneer de jongeren moeten gaan voldoen aan de verplichtingen die de Wet Inburgering stelt. Bij de uitvoering van deze wet gaan de gemeenten de komende jaren weer een grotere rol en verantwoordelijkheid krijgen.¹⁶ Daarnaast hebben gemeenten, samen met scholen, de plicht om het voortijdig schoolverlaten onder jongeren tussen de 18 en 23 jaar tegen te gaan. Deze leerlingen kunnen worden geholpen en gestimuleerd om terug naar school te gaan of om een werk-leertraject te starten.

4. Aandachtsgroepen volgens de leerlingen

We hebben ook aan de leerlingen, die we geïnterviewd hebben, gevraagd welke groepen speciale aandacht nodig hebben. Zij noemen desgevraagd bijna nooit een specifieke etnische groep waar extra aandacht voor nodig is, maar spreken eerder

¹⁴ VSV= Voortijdig Schoolverlaten

¹⁵ <https://www.lowan.nl/voortgezet-onderwijs/financiering/ocwduo/18-jaar-en-ouder/>

¹⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2018/07/02/inburgering-op-de-schop-nieuwkomers-zo-snel-mogelijk-aan-het-werk-leenstelsel-afgeschaft>

over “leerlingen die uit landen komen waar het oorlog is” en/of “leerlingen die in bootjes naar Europa zijn gekomen.” Een jongen uit Litouwen vertelt: *“Mensen uit oorlogslanden hebben meer hulp nodig. Ik kom niet uit een oorlogsland. Wij hebben eerder financiële problemen.”*

Een jongen uit Eritrea: *“Zeker de mensen die met de boot zijn gekomen, hebben grote problemen. Ze weten helemaal niets van Nederland.”*

Een Syrisch meisje benadrukt dat niet alle kinderen uit oorlogslanden vergelijkbare problemen hebben: *“Ik kom uit Syrië en zij uit Irak, maar we hebben wel verschillende problemen. Ik heb niet dezelfde problemen meegemaakt. Niet alle kinde-*

ren uit Syrië hebben dezelfde problemen. Ik kom uit Damascus, en ik heb een andere geschiedenis dan iemand uit Homs.”

Ook de leerlingen noemen AMV's als een groep waar bijzondere aandacht voor nodig is. Een Syrische jongen: *“Deze jongeren hebben relatief vaker drank- en drugsproblemen. Sommige van deze jongeren zeggen dat ze blij zijn zonder ouders. Ze voelen zich daardoor niet onder druk gezet, maar tegelijkertijd hebben ze ook de hulp, regels en steun nodig die wij wel van onze ouders krijgen. Deze kinderen zouden meer aandacht moeten krijgen. De school moet eerder zien dat er problemen zijn, voor deze leerlingen moet er meer individuele hulpverlening komen.”*

5 | TOT SLOT

“Ik heb in Irak dingen in de oorlog gezien waar ik te jong voor was. Ik heb aan mijn mentor verteld wat ik allemaal heb gezien. Dat was wel fijn. Het was ook belangrijk dat ik haar dat in vertrouwen kon vertellen. Het is fijn dat ik nu bij haar terecht kan, bijvoorbeeld wanneer ik slecht geslapen heb. Dan snapt zij hoe dat komt en hoef ik het niet iedere keer weer uit te leggen.” (16-jarig meisje)

Er zijn in Nederland ongeveer 120 ISK's die onderwijs bieden aan leerlingen met zeer uiteenlopende achtergronden. Het gaat om leerlingen die niet alleen moeten worden klaargestoomd voor de toekomst, maar die vaak ook de last van een traumatisch verleden en zorgen over familie en het heden met zich mee dragen. Dat vraagt niet alleen om goed onderwijs, maar ook om het organiseren van adequate zorg.

ISK's kunnen onderling verschillen in omvang, organisatievorm en leerlingenpopulatie. De uitkomsten van dit verkennende onderzoek laten zien dat deze verschillen zich ook op het terrein van zorg voordoen. Zeker de grootte van een ISK kan van bepalende invloed zijn op de wijze waarop de zorg georganiseerd wordt. Toch kunnen we uit de interviews en de enquête een aantal factoren destilleren die samenhangen met de tevredenheid van de ISK's over de zorg.

Dit verkennende onderzoek laat zien dat de tevredenheid over de zorg sterk samenhangt met de mate waarin het lukt om nabijheid zo te organiseren dat problemen tijdig gesignaleerd kunnen worden en leerlingen het gevoel hebben dat ze gezien en gehoord worden wanneer ze daaraan behoefte hebben. Daarvoor zijn een betrokken directie en team een eerste vereiste.

De ISK's die tevreden zijn over de eigen zorgstructuur wijzen onder meer op de affiniteit van de directie met de doelgroep. Ontbreekt dit dan belemmert dit de organisatie van zorg, menen betrokkenen, onder meer doordat er dan onvoldoende gedaan wordt aan het faciliteren van de zorg. Er zijn grote verschillen tussen ISK's als het gaat om de coördinatie van de zorg. Zo is 'zorgcoördinatie' bij sommige kleinere ISK's een fulltime functie, terwijl er grotere ISK's bestaan waar zorgcoördinatie een taak is van een docent of mentor.

ISK's die hebben geïnvesteerd in zogenaamde 'ondersteuningsfuncties' (leerlingbegeleider, pedagogisch conciërge, verzuimcoördinator, vertrouwenspersoon) geven aan dat deze professionals een belangrijke bijdrage leveren aan de zorg en in het algemeen aan het positieve pedagogisch klimaat in de school.

Ook door de leerlingen wordt dit herkend. In de interviews benadrukken leerlingen de voor hen belangrijke rol die deze professionals vervullen. Vertrouwen is daarbij voor de leerlingen een sleutelwoord. Wanneer zij hun zorg willen delen moeten zij er zeker van zijn dat zij 'in vertrouwen' met de professional kunnen spreken. De leerlingen waarderen niet alleen de zorg die deze medewerkers bieden, maar ook de hulp bij praktische kwesties. Zo vertelt een meisje uit Somalië over een docent en vertrouwenspersoon op haar school: "Hij houdt alle geheimen echt vast. Je kunt altijd bij hem terecht. Maar hij geeft ook veel praktische tips over hoe Nederland werkt, hoe je in contact kunt komen met andere Nederlanders..."

Nabijheid ontstaat ook wanneer de intake van leerlingen goed is georganiseerd en er adequaat wordt gereageerd wanneer leerlingen verzuimen of voortijdig dreigen uit te vallen. Met een zorgvuldige intake, waarbij ouders of verzorgers betrokken zijn, kunnen veel problemen worden voorkomen, zo blijkt in de praktijk. Ook hebben enkele scholen bewezen dat door het maken van goede afspraken over verzuim met woonbegeleiders, een verzuimcoördinator en het intern vastleggen van verzuimregistratie veel bereikt kan worden.

Om passende zorg te kunnen bieden is het verder belangrijk dat er wordt geïnvesteerd in de kwaliteit

van de zorg, onder andere door deskundigheidsbevordering (op bijvoorbeeld traumaverwerking¹⁷) en door voldoende uren vrij te maken voor interne zorgfuncties. Daarnaast is een goede samenwerking met externe zorgprofessionals, zoals psychologen, orthopedagogen en/of een schoolarts, van belang. Dit kan door deze professionals de school binnen te halen, via spreekuren op locatie en ze een vaste plek te geven in het interne zorgoverleg. Daarnaast zijn structureel overleg en korte lijnen met de externe (zorg)partners genoemd als basisvoorwaarden van goede zorg.

De beschikbaarheid van externe partners komt uit het onderzoek naar voren als een randvoorwaarde voor goede zorg en tevens als een knelpunt. Over de beschikbaarheid van schoolartsen en leerplichtambtenaren zijn de ISK's opvallend tevreden. De Jeugd GGZ, voogden en woonbegeleiders worden daarentegen minder positief beoordeeld als het gaat om beschikbaarheid. De wachtlijsten (jeugd GGZ), personeelwisselingen (voogden) en een tekort aan contacturen (woonbegeleiders en voogden) worden door de meerderheid van de ISK's problematisch genoemd.

De samenwerking rond door- en uitstroom met gemeenten en het regulier onderwijs was geen onderwerp van deze verkenning. Toch willen we hier melden dat de ISK's zelf veel aandacht hebben gevraagd voor de doelgroepen waarvoor de doorstroom naar regulier onderwijs niet of nauwelijks mogelijk is. Zij vragen aandacht voor onder andere laaggeletterden en jongeren uit Eritrea die geen startkwalificatie halen.

Tot slot nog twee punten van de leerlingen. Veel van hen geven aan dat rust in school, een prettig

¹⁷ In dit verband werd de gratis online cursus van Augeo 'Steun bieden aan vluchtelingenjongeren' door respondenten genoemd. Zie ook: <https://www.lowan.nl/lesmateriaal/augeo-e-learning-cursus-vo-steun-bieden-vluchtelingenjongeren/>

schoolgebouw en een rustige kantine, voor hen een belangrijk onderdeel vormen van zorg. Daarnaast pleiten ze voor leuke buitenschoolse activiteiten, juist om problemen te vergeten en heel belangrijk: In contact te komen met Nederlandse leeftijdsgenoten.

Ook na schooltijd hebben ISK-leerlingen nabijheid nodig. Dit geldt voor alle ISK-leerlingen, maar met name de zelfstandig wonende jongeren ontbreekt het hieraan. De continuïteit, beschikbaarheid en

deskundigheid van woonbegeleiders van AMV's is op veel locaties onvoldoende. Deze jongeren worden door woonbegeleiders en voogden te veel aan hun lot overgelaten, krijgen te weinig structuur en begeleiding is een veel geuite klacht van ISK's. Hoewel er verschillen zijn per wooneenheid, organisatie en regio, zijn deze signalen dermate manifest dat wij er op deze plaats aandacht aan besteden. In de woorden van een meisje uit Eritrea: "Het is ook belangrijk dat er iemand buiten school is waar ik terecht kan."

BIJLAGE

Gebruikte begrippen/afkortingen

AZC	Asielzoekerscentrum
AMV	Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen
COA	Centraal orgaan Opvang Asielzoekers
GC A	Gezondheidscentrum voor Asielzoekers
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GGZ	Geestelijke gezondheidszorg
IND	Immigratie- en Naturalisatiedienst
ISK	Internationale Schakelklas
JGZ	Jeugdgezondheidszorg
KNS	Kennis Nederlandse Samenleving
KWE	Kleine Woon Eenheid
OT	Ondersteuningsteam
PGA	Publieke Gezondheidszorg voor Asielzoekers
VWN	VluchtelingenWerk Nederland
ZAT	Zorg Advies Team (op veel scholen ook het OT, ondersteuningsteam, genoemd)

